

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

У статті обґрунтовано із соціально-філософського погляду актуальність проблеми формування інноваційної культури у випускників економічних ВНЗ. Визначено, що передумовою для ефективної реалізації інновацій у фаховій сфері є сформованість у майбутніх економістів готовності до інноваційної фахової діяльності. Запропоновано як педагогічний механізм формування готовності до ІФД запровадження в навчальний процес економічних ВНЗ системи відповідної підготовки, заснованої на використанні інноваційних педагогічних технологій.

Ключові слова: інноваційна фахова діяльність, економічні ВНЗ, інноваційні педагогічні технології.

Фахівці з вищою економічною освітою відіграють у сучасному суспільстві особливу роль. Саме вони покликані здійснювати інновації в економічній сфері, які, зрештою, перетворюють і весь устрій нашого життя в цілому. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вирішення існуючої в сучасній вищій економічній освіті суперечності між вимогами соціального замовлення на випускників ВНЗ щодо наявності в них не лише фахових знань, умінь і навичок, а й здатності креативно ставитися до розв'язання нестандартних фахових ситуацій, мислити творчо й різноманітно; бажання та вміння розробляти, впроваджувати і підтримувати інновації в економічній сфері, тобто сформованості в майбутніх економістів інноваційної культури. Оскільки зміст вищої освіти визначається соціальним замовленням, то, відповідно до змін, яких зазнає сучасне суспільство, мають бути переглянуті основоположні освітні принципи, цінності, моделі, зокрема й у сфері вищої економічної освіти, що потребує, перш за все, соціально-філософського обґрунтування.

Вдосконалення фахової економічної освіти розглядалося в наукових дослідженнях Н. Баловсяк, К. Беркити, О. Булавенка, Л. Дибкової, Є. Іванченко, М. Левочко, Л. Родіної, Г. Чаплицької та ін. Питання формування фахової компетентності майбутніх економістів і готовності до різних видів економічної діяльності відтворено у працях Л. Абрекової, О. Бабаян, Н. Баловсяк, М. Заворочай, М. Левочко, Н. Логутіної, О. Михайлова, Г. Савченко, С. Тарасової та ін. Проте проблема формування інноваційної культури майбутніх економістів під час їх професійної підготовки у ВНЗ поки не знайшла достатнього висвітлення в науково-педагогічній літературі та потребує ґрунтовного вивчення.

Мета статті – дослідити соціально-філософське підґрунтя та специфіку формування інноваційної культури майбутніх економістів під час їх професійної підготовки у ВНЗ.

Відомо, що одна із провідних функцій освіти – трансляційна, яка відіграє роль механізму передачі культури (у широкому сенсі: інформації, необхідної для підтримки та відтворення життєдіяльності суспільства, ку-

льтурно-історичного досвіду, прийнятих у суспільстві норм і цінностей, способу життя тощо) в часі – від попередніх поколінь наступним. Саме культура визначає, які цінності має засвоїти сучасна людина, яких норм поведінки їй слід дотримуватися, що вона має знати і вміти [2, с. 3]. Сучасному суспільству потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю та критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Зміни в суспільних цінностях, безумовно, позначаються на цілях і змісті освіти. Отже, із точки зору філософії освіти, докорінна зміна традиційного способу життя породжує нові пріоритетні завдання сучасної освіти, а саме: *навчання навчатися* (вироблення вмінь оволодівати й оперувати найрізноманітнішою інформацією); *навчання працювати* (формування здатності ефективно оволодівати професійними навичками, вміння знаходити вихід у найнепередбачуваніших виробничих ситуаціях, співпрацювати в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями й ефективно їх виконувати); *навчання співіснувати* (розвиток таланту до налагоджування соціальних відносин, виховання здатності до емпатії, персоніфікованих відносин з іншими людьми); *навчання жити* (формування цілісного світогляду, вміння бачити особистісний сенс життя, прагнути до духовної зрілості, бути відповідальним за себе та інших) [1, с. 4–5].

Якщо ж виходити із соціально-економічних позицій, то загальнови-знаним фактом є зв'язок сучасної постіндустріальної цивілізації з докорінним поворотом у системі відносин “людина – виробництво”, а саме з тим, що сучасна економіка набуває все більш інноваційного характеру. Це означає, що матеріальні фактори виробництва перестають бути головними, оскільки застарівають кожні 5–6 років. Знаряддя праці, машини, верстати постійно оновлюються та змінюються. Додаткового імпульсу цьому процесу додає широкомасштабна інформатизація виробництва і всієї життєдіяльності суспільства. Головним чинником оновлення виробництва та підвищення його ефективності стає людина, її знання, вміння, досвід, творчі здібності.

У зв'язку із цим усе людське суспільство в цілому зазнає різких трансформацій, а поділ суспільств здійснюється за темпами розвитку їх економік. “Швидкі” економіки засновані на інноваціях, принципах унікальності, неповторності. Імітація, повтори, зазвичай, не мають суспільного визнання та не забезпечують економічну ефективність. “Повільні” економіки – стійко традиційні й інерційні, а зміни в них, здебільшого, упроваджуються безсистемно і в межах існуючих традицій [3]. Інноваційні економіки – це економічні системи, засновані на знаннях; джерелами їх конкурентної переваги є не ресурси і дешева робоча сила, а інформація та ідеї. Їх відрізняють добре організовані та профінансовані освіта і наука; орієнтація на творчий потенціал особистості й організацій; розвинута інфраструктура поширення знань та інформації [4].

Отже, період соціально-економічних трансформацій, який є характерним для України, супроводжується зміною низки колишніх суспільних цінностей і культурних стереотипів. Економічний підхід поширюється на

все життя суспільства: головним економічним ресурсом стають інформація та знання, наростає боротьба економічних суб'єктів за інноваційний ресурс і випереджальний розвиток [2, с. 4]. Відповідно, цілі вищої економічної освіти мають передбачати не лише формування у випускників ВНЗ певного комплексу фахових знань, умінь та навичок (які, до того ж, в умовах “інформаційного буму” швидко застарівають), а розвиток творчої активності особистості та її здатності шукати і знаходити шляхи вирішення проблем у мінливій економічній ситуації, оскільки “...базовою цінністю суспільства, що трансформується, стає інновативність – стан високої сприйнятливості людей до нових ідей, їхня готовність, бажання, здатність підтримувати й реалізовувати нововведення у всіх областях своєї життєдіяльності” [2, с. 5].

Цільовим орієнтиром діяльності сучасних ВНЗ у зв'язку з цим формування в майбутніх фахівців (зокрема економістів), перш за все, інноваційного творчого мислення. Суттєва відмінність полягає в тому, що при традиційному підході до навчання у ВНЗ у студентів намагаються сформувати логічне мислення, для якого притаманні поетапні міркування та дотримання основних законів логіки. Розвинуте логічне мислення добре працює у стандартних умовах, але часто не в змозі впоратися в мінливих або невизначених ситуаціях. Творче мислення – це відхід від традицій, воно базується на постановці припущень під сумнів. У ньому немає жорстких процедур або правил. *Інноваційне мислення* є розумним компромісом цих підходів: творчі процеси використовуються в ньому для генерації оригінальних ідей шляхом підключення уяви. Ці ідеї потім класифікуються, проходять відбір, організовуються та перевіряються із застосуванням прийомів раціонального і логічного мислення. Чому сформованість інноваційного мислення є вкрай актуальною саме для майбутніх економістів? У ринковій економіці шанси на існування мають тільки ті підприємницькі структури, які знаходять споживача для пропонованих ними товарів (робіт, послуг), що погоджуються на ціну, котра компенсує витрати. При цьому жодне з підприємств не може бути абсолютно впевненим у своєму майбутньому. Становище на ринку ніколи не буває статичним (через коливання у співвідношенні попиту та пропозиції, конкуренцію, зміни в державній економічній політиці та законодавстві тощо). Тому ключовим завданням підприємств (організацій) є належне реагування на зміни, що відбуваються навколо, і своєчасне внесення необхідних змін до методів господарювання, зокрема шляхом розробки та запровадження нововведень в обраній сфері діяльності. Оскільки економічна діяльність суб'єктів господарювання зазнає постійного впливу не лише мікро-, а й макрофакторів середовища, що його оточує (політичних, економічних, соціальних), то, вочевидь, для успішного функціонування підприємств потрібна не лише наявність у їх працівників (зокрема фахівців-економістів) креативного інноваційного мислення, а й формування в суспільстві в цілому *інноваційної культури*, що пов'язано, перш за все, із розвитком творчих здібностей і реалізацією креативного потенціалу самої людини – її суб'єкта та є необхідною умовою со-

ціокультурного й економічного відродження країни. Саме інноваційна культура забезпечує сприйнятливість людей до нових ідей, їх готовність і здатність підтримувати та реалізовувати нововведення в усіх сферах життя. Для цього потрібна інституціалізація інноваційної культури, тобто перетворення її розвитку на організований, упорядкований процес [5], що ми вважаємо актуальним завданням сучасної вищої економічної освіти.

Інноваційна культура як поняття перебуває в стадії методологічного становлення, про що свідчить неоднорідність її трактування різними дослідниками (О. Аматыєва, Н. Гавриш, А. Герасимов, В. Гусєв, І. Логінов, Р. Милєнкова, А. Постряков, Л. Штефан та ін.). У нашому дослідженні ми пропонуємо дотримуватися сутності визначення, наведеного в [6, с. 30] із певними змінами відповідно до змісту проблеми, що розглядається: *інноваційна культура фахівців-економістів* – це інтегральне особистісне новоутворення, яке містить спрямованість на інноваційну діяльність в економічній сфері, інноваційну компетентність та активність у застосуванні інноваційних підходів у практиці фахової економічної діяльності. Оскільки сутність визначення пов'язана з практичним використанням інновацій у фаховій діяльності, то стосовно майбутніх економістів вважаємо більш коректним говорити про формування в них під час професійної підготовки у ВНЗ *готовності до інноваційної фахової діяльності*, за рівнем якої можна робити висновки про розвиток їх інноваційної культури в подальшому (під час майбутньої фахової діяльності).

Відповідно до складових поняття “інноваційна культура”, наведеного вище, пропонуємо таке бачення структури готовності майбутніх економістів до інноваційної фахової діяльності:

- *психологічна готовність* до інноваційної фахової діяльності (сформованість мотивів, інтересів і ціннісного ставлення до здійснення інновацій у фаховій сфері);
- *практична готовність* до інноваційної фахової діяльності (засвоєння теорії та технології здійснення інновацій у фаховій сфері);
- *готовність до самовдосконалення* у сфері інноваційної фахової діяльності (сформованість мотивів і вмінь розвивати власний фаховий інноваційний потенціал).

Перелічені структурні компоненти готовності майбутніх економістів до інноваційної фахової діяльності є цільовими орієнтирами для розробки системи їх відповідної підготовки у ВНЗ. Зазначимо, що компоненти готовності взаємопов'язані внутрішніми зв'язками. Практична готовність майбутніх економістів і готовність до самовдосконалення у сфері інноваційної фахової діяльності успішно формуються в них за наявності відповідної спрямованості (психологічної готовності). Тільки в цьому випадку засвоєння студентами теорії та технології здійснення інновацій у фаховій сфері стає глибоко усвідомленим і набуває особистісного сенсу. Проте й наявна позитивна мотивація до здійснення інновацій у фаховій сфері, не підкріплена знанням змісту, вимог і способів здійснення інноваційної фахової діяльності, а також відповідними практичними вміннями, не може дати пози-

тивний результат. Відсутність же готовності до самовдосконалення у сфері інноваційної фахової діяльності позбавляє економістів можливостей розвитку власного фахового інноваційного потенціалу і в цілому є значним обмеженням. Таким чином, не можна вилучити жоден компонент із запропонованої системи без впливу на інші.

Реалізація системи підготовки майбутніх економістів до інноваційної фахової діяльності можлива за умови послідовного та постійного впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес їх професійної підготовки і використання розвивального потенціалу цих технологій при викладанні навчальних дисциплін різних циклів. Інноваційне навчання засноване на власному досвіді учасників занять, їх прямій взаємодії зі сферою професійного досвіду, що засвоюється. У діловій грі, на тренінгу або при аналізі ситуацій готові знання не даються, а студентів спонукають до такої діяльності, яка вимагає самостійного пошуку інформації різноманітними ігровими та креативними засобами. Тим самим створюються умови для їх ініціативи та творчого пошуку ефективних рішень конкретних завдань і ситуацій. Власний практичний досвід студентів – лише передумова для початку пошуку нової інформації, умова для його аналізу й отримання інших результатів, діагностика і прогнозування яких дають змогу вдосконалити наявний досвід. Усвідомлення, аналіз і вирішення проблем – частина безперервного процесу перегляду установок, цінностей і переконань, зняття стереотипів, який здійснюється шляхом постійної взаємодії нової інформації з тим, що учасникам ігрової взаємодії вже відомо. Інноваційні педагогічні технології забезпечують для майбутніх економістів можливість ще під час професійної підготовки творчо мислити у сфері фахової діяльності та самостійно діяти в її просторі [7, с. 24]. Якщо зміст інноваційних педагогічних технологій, що застосовуються під час професійної підготовки майбутніх економістів, буде спрямований на усвідомлення ними актуальності інноваційної економічної діяльності та засвоєння студентами відповідного досвіду, то за умови концептуально продуманого, систематичного та професійно реалізованого використання цих технологій у навчальному процесі є можливим формування в майбутніх економістів готовності до інноваційної фахової діяльності, що є базою для розвитку їх інноваційної культури в подальшому (під час майбутньої фахової діяльності) і забезпечує виконання вимог соціального замовлення на економістів.

Висновки. Отже, важливим завданням сучасної вищої економічної освіти є створення передумов для формування інноваційної культури майбутніх економістів відповідно до реалій сучасної сфери економічної діяльності. Дієвим засобом для цього повинні виступити інноваційні педагогічні технології, що забезпечують формування креативної особистості й інноваційного потенціалу майбутніх фахівців економічного профілю, їх цілісної готовності до інноваційної фахової діяльності.

Список використаної літератури

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. – (Серія: Альма-матер).

2. Кропотова Н. Инновативність як мета і засіб. Філософська парадигма освіти в епоху “великого розриву” / Н. Кропотова // Управління освітою. – 2007. – № 164. – С. 3–6.

3. Инновационная культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sociology.mephi.ru/docs/innovatika/html/innovacionnaya_kultura.html.

4. Трика В. Управление инновациями [Электронный ресурс] / В. Трика. – Режим доступа: <http://www.artkis.ru/innovations.php#metka2>.

5. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура [Электронный ресурс] / А. Николаев. – Режим доступа: <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/1362>.

6. Штефан Л.В. Інноваційні технології в освіті: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів інж.-пед. спец. / Л.В. Штефан. – Х. : УПА, 2011. – 176 с.

7. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / А.П. Панфилова. – М. : Академия, 2009. – 192 с.

Кошелева Н.Г. Социально-философские аспекты формирования инновационной культуры будущих экономистов в процессе профессиональной подготовки в вузе

В статье обоснована с социально-философской точки зрения актуальность проблемы формирования инновационной культуры у выпускников экономических вузов. Определено, что предпосылкой для эффективной реализации инноваций в профессиональной сфере является сформированность у будущих экономистов готовности к инновационной профессиональной деятельности. Предложено в качестве педагогического механизма формирования готовности к ИПД внедрение в учебный процесс экономических вузов системы соответствующей подготовки, основанной на использовании инновационных педагогических технологий.

Ключевые слова: инновационная профессиональная деятельность, экономические вузы, инновационные педагогические технологии.

Kosheleva N. Social and philosophical aspects of the innovation culture of the future economics in the process of training in higher education institution

Actuality of the problem of forming innovative culture for the graduating students of economic higher educational establishments is grounded from social-philosophical point of view in the article. It is certain that the premise for effective realization of innovations in professional sphere is formation of future economists' readiness for innovative professional activity. Implementation of system of appropriated reparation based on the usage of innovative pedagogical technologies into the educational processes of economic higher educational establishments is offered as a pedagogical mechanism of forming the readiness for innovative professional activity.

Key words: innovative professional activity, higher economic education institutions, innovative teaching technologies.